

**Lyhyt katsaus Helsingin Staffansbyn historiaan ja vuoden 2008 toukokuun
koekaivausten tuloksiin
V.-P. Suhonen**

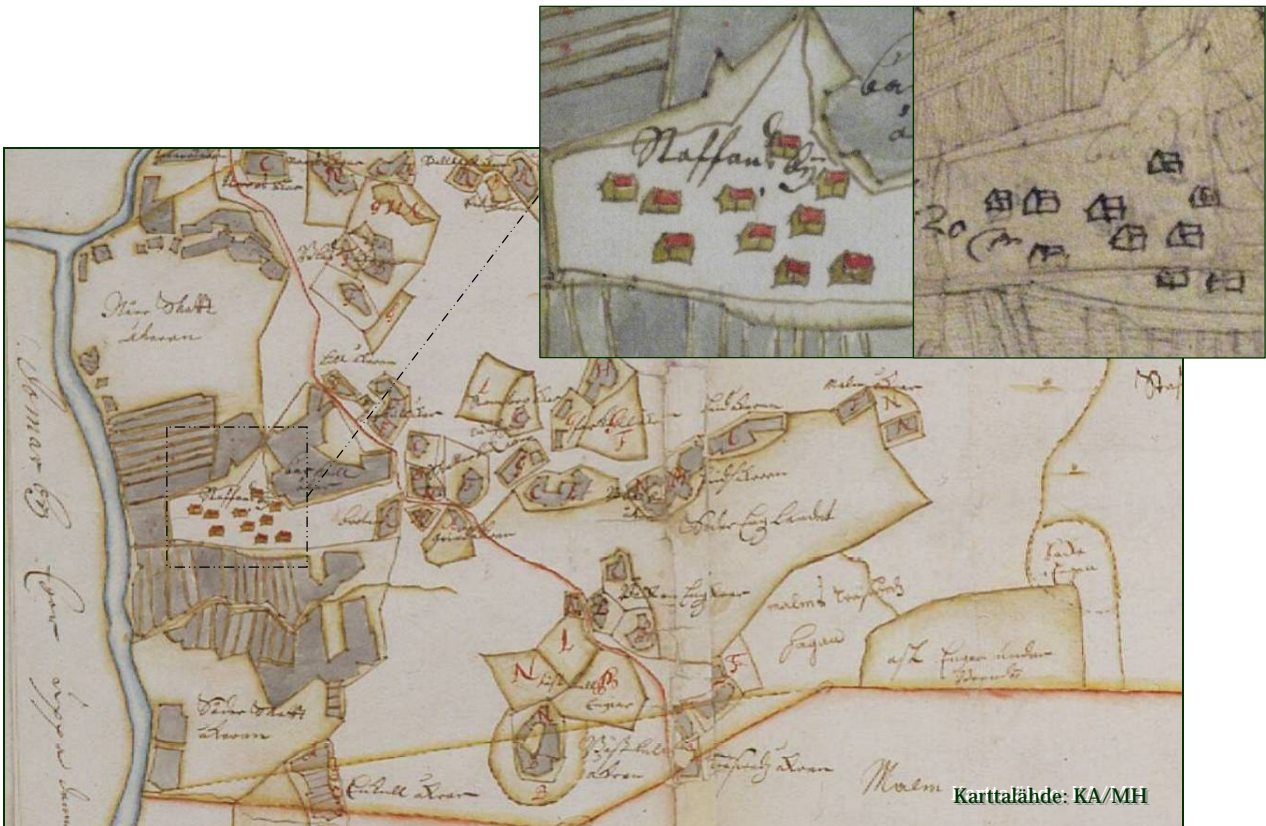
Museovirasto/RHO

Johdanto

Museoviraston rakennushistorian osasto teki 5.-16.5.2008 koekaivauksia varhaiskeskiajalla alkunsa saaneen Helsingin Staffansbyn (=Tapaninkylän) vanhalla tonttimaalla Helsingin kaupungin kiinteistöviraston tilauksesta. Päämääränä oli selvittää sijaitseeko tonteilla 39052/2-3 ja tontilla 39163/1 tarkempia tutkimuksia edellyttäviä muinaisjäännöksiä. Tutkimuksia johti V.-P. Suhonen. Apulaistutkijana toimi Eeva Pettäy. Tutkimusapulaisena oli Otso Manninen. Kaivajiksi palkattiin arkeologian opiskelijat Markus Kankkunen ja Tanja Laine.

Historiallinen tausta

Historialliset lähteet eivät paljasta Staffansbyn syntyhistorian yksityiskohtia. Nimistön perusteella Staffansbyssä on alun perin ollut hämäläisiä asukkaita ja kylä on ruotsalaistunut vasta keskiajan kuluessa. Staffansby mainitaan historiallisissa lähteissä ensimmäisen kerran vasta keskiajan lopulla. Erään vuonna 1511 suoritetun perinnönjaon todistajana esiintyy ”*Jöns Person j Staffansby*”. Porvoon läänin vuoden 1540 maakirjassa Helsingin pitäjän Viikin neljännekseen lasketussa Staffansbyssä oli peräti 19 veromaksajaa (9 täysveroa). Yksi isännistä oli nimeltään Jöns Persson. Kylän neljän Jönssonin joukossa on luultavasti hänen poikansa tai poikiaan.

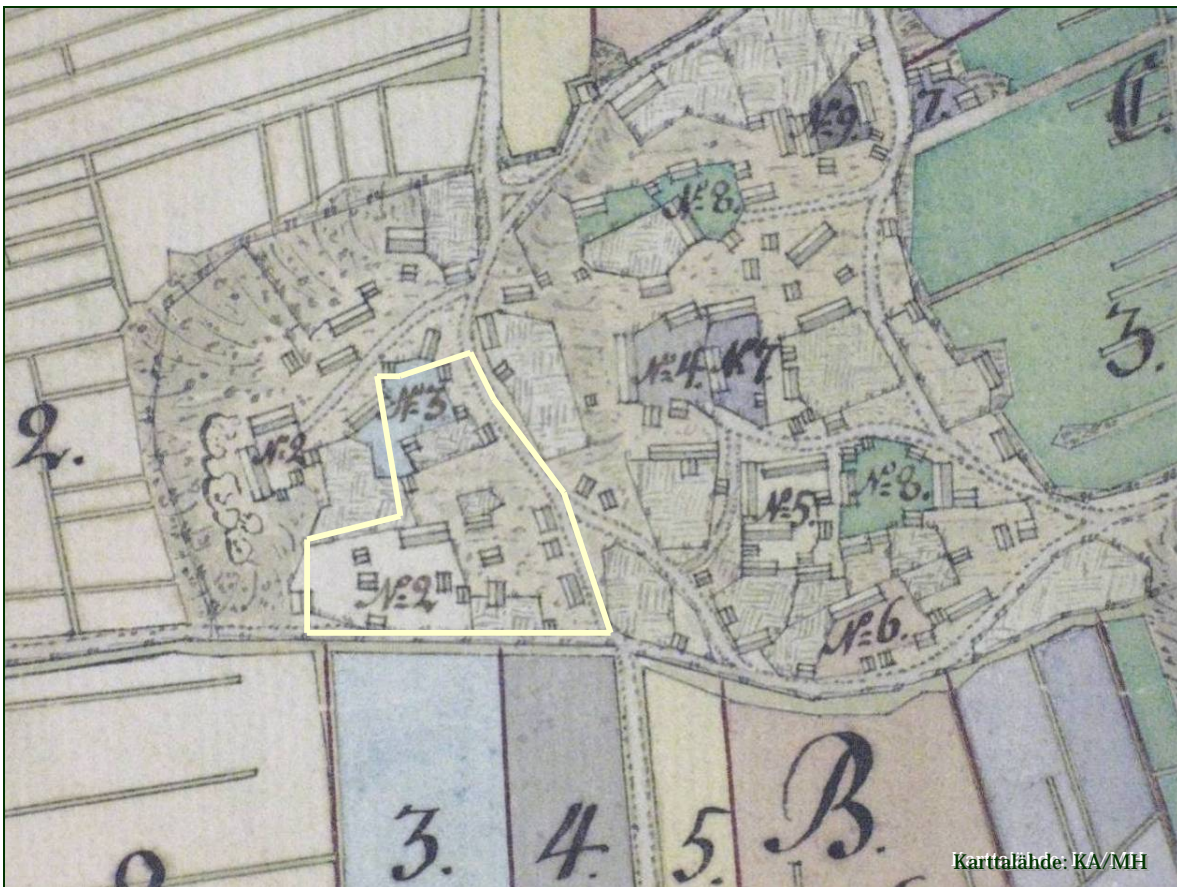
Kartat 1-3: Samuel Broteruksen vuonna 1692 laatima Staffansbyn kartta. Pikkukuvissa kyläkeskus. Vasemmanpuoleinen pikkukuva on maanmittauskonseptista.

Osa keskiajan tiloista on mahdollisesti ehtinyt autioitua ennen vuotta 1540, sillä saman vuosikymmenen maakirjoissa esiintyy Tapanilassa viisi ns. ulkokylämiestä. Lisäksi neljä muuta vuoden 1540 taloa oli päätyntyt vuoteen 1556 mennessä ulkokyläläisten haltuun.

Staffansbyn tilat kärsivät taloudellisesta autioitumisesta 1500-luvun lopulla ja 1600-luvulla. Tilanteesta johtuen vanhojen talonpoikaistilojen omistussuhteet vaihtuivat useita kertoja. Prosessin kuluessa tiloista muodostettiin mm. ratsutiloja ja augmenttitiloja.

Samuel Broteruksen laatiessa Staffansbyn kartan vuonna 1692 kylässä oli kymmenen asuttua tilaa, kaksi autiotilaa ja yksi ulkokylämaa. Broteruksen kartalle ei ole merkitty kirjaimilla selitysosassa mainittuja tiloja, joten ei tiedetä, mikä niistä on ollut mikin. Hendrik Hinderessonin hallussa vuonna 1692 ollut Åsmus on kuitenkin luultavasti samalla paikalla kuin E. Lalinin vuonna 1768 laatimalla isojakokartalla.

Kartta 4: E. Lalinin vuonna 1768 laatima Staffansbyn isojakokartta. Tutkimusalue on rajattu.

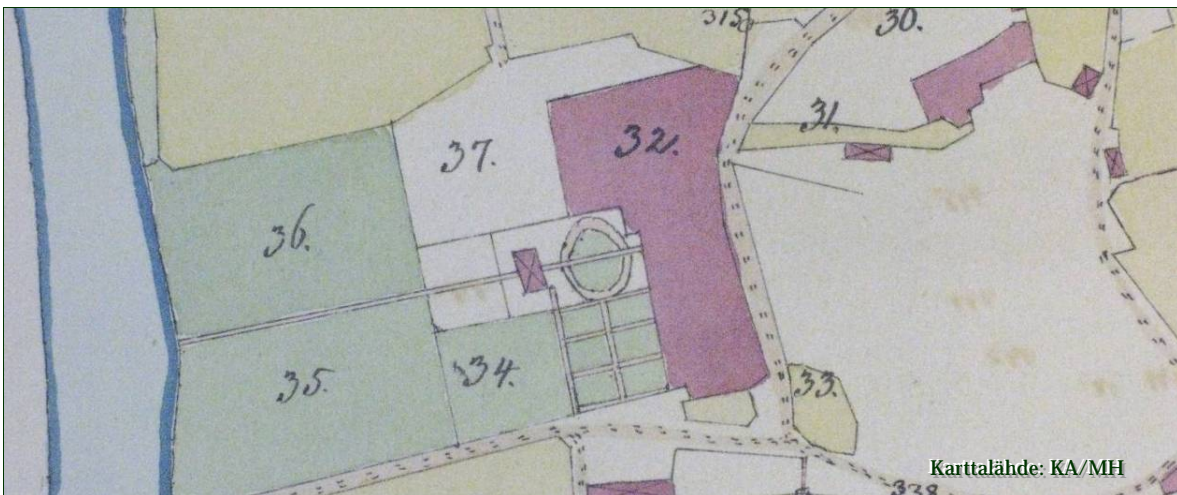
Kaikki Samuel Broteruksen kartalle merkityt talot näkyvät E. Lalinin vuonna 1768 laatimalla isojakokartalla. Tutkimusalueen ulkopuolella, pohjoisessa mäen laella oli Hindrich Jakobssonin hallitsema Åsmus (nro 2) ja idässä Mathias Blanckin Nybondas (nro 3). Åsmusin eteläpuolella oli toinen sille kuuluva tonttima. Kyseistä tonttia ei löydy

Broteruksen kartalta. Voitaneen kuitenkin pitää todennäköisenä, että Broterus on jättänyt talon merkitsemättä sen autiostatuksensa takia.

Nybondaksen eteläpuolelle isojakokartalle merkitty nimeämätön tontti löytyy Broteruksen kartalta. Numeroinnin perusteella kyseessä voisi olla kylästä ennen isojakokartan laatimista ulosmuuttaneen Backaksen vanha tontti.

Åsmuksen historiaa voidaan seurata 1500- ja 1600-lukujen verokirjojen avulla. Talon ensimmäinen tunnettu isäntä on Porvoon läänin vuoden 1540 verokirjassa mainittu Osmund Pärsson. Tila pysyi saman suvun hallussa ainakin 1600-luvun alkuun saakka. Vuonna 1615 mainittu ratsutilallinen Jakob Andersson oli luultavasti Anders Osmundssonin poika eli Osmund Pärssonin pojanpoika. Åsmus oli koko 1600-luvun ratsutilana. Samuel Broteruksen aikana talossa asui Henrik Hendriksson.

Tutkimusalueen asteittainen käytöstä pois jääminen näkyy 1800- ja 1900-lukujen kartoilta. Tapanilan vuoden 1810 kartalla alueelle on merkitty kaksi tonttia. Vuoden 1860 kartalla alueen itäpuoli oli edelleen käytössä. Luoteiskulmassa oli kartano. Kartanon eteläpuolelle vanhan tontin kohdalle oli tehty puutarha. 1900-luvun alkuun tultaessa enää kartano oli jäljellä. Pääosa tutkimusalueesta oli tyhjillään. Kartano purettiin 1950-luvulla.

Kartta 5: Tutkimusalue 1860-luvulla.

Kartta 6: Tutkimusalue vuonna 1902.

Koekaivauksen tavoitteet ja menetelmät

Koekaivausten päämääränä oli selvittää onko tutkimusalueella säilynyt vanhoja Staffansbyn kylään kuuluvia rakenteita ja kulttuurikerroksia.

- 1) Alueelle tehtiin koeojia ja -kuoppia. Koeojien kaivamisessa käytettiin apuna kaivinkonetta. Konekaivaus pysäytettiin, jos vastaan tuli tarkempia tutkimuksia vaativia rakenteita ja kerroksia. Osa koeojista ja kuopista kaivettiin puhtaaseen, pohjamaahan saakka, jotta kulttuurikerrosten paksuus selviäisi ja jotta tarvittavien jatkotutkimusten kestoa pystyttäisiin arvioimaan.
- 2) Kahdelta laajemmalla tutkimusalueella poistettiin turpeet ja pintamaat koneellisesti. (150 m²). Päämääränä oli paikallistaa vanhoja rakenteita ja luoda pohja jatkotutkimusten suunnittelulle.
- 3) Kaivaus dokumentoitiin normaalia yksikködokumentointia noudattaen. Valokuvadokumentoinnissa käytettiin mustavalko-, dia- ja digikuvausta.
- 4) Löydöt otettiin talteen yksiköittäin.
- 5) Koekaivausten aikana ei seuloitu maata, sillä kaivaukset pysäytettiin, kun vastaan tuli tarkempia tutkimuksia edellyttäviä kerroksia tai rakenteita.
- 6) Mittaukset suoritettiin takymetriä ja Helsingin kaupungin kiinteistöviraston kaupunkimittausosaston kiintopisteitä hyväksikäyttäen.
- 7) Tutkimusalueesta tehtiin yleiskartta, johon merkittiin maastossa havaitut rakenteet, koekaivausalueet jne.

Kaivausten valmistelutöiden aikana selvisi, että tontti 39163/1 on ollut 1600- ja 1700-luvuilla peltoa. Maastossa voitiin todeta, ettei kyseisellä tontilla ollut tarpeellisista suorittaa arkeologisia koetutkimuksia ja että huomio voitiin kiinnittää tontteihin 39052/2-3.

Tutkimusalueelle tehtiin yhteensä 12 erityyppistä ja -kokoista koekaivantoa. Joukkoon mahtuu kaksi laajempaa pintakuorittua aluetta, neljä koeojaa ja kuusi koekuoppaa.

Tutkimusalueen länsiosa - Åsmus ja Kartanonpuisto

Kuva 1: Koeojaa II puhdistetaan. Ojan molemmista päistä tuli esiin kiveys.

Tutkimusalueen länsiosassa sijainneen Åsmusin tilan paikalle rakennettiin 1800-luvun jälkipuoliskolla kartanon puisto. Puisto näkyy maastossa edelleen puustona, terasseina ja käytävinä.

Koekaivausten aikana pyrittiin selvittämään onko puiston alla jäännöksiä Åsmusin tilasta. Kartanon puuston vuoksi paikalla ei voitu suorittaa laaja-alaista pintamaan kuorintaa. Tämän vuoksi alueelle tehtiin aluksi koneellisesti 10 metriä pitkä ja metrin leveä pohjois-eteläsuuntainen koeoja ja 5 metriä pitkä ja metrin leveä itä-länsisuuntainen koeoja.

Pohjois-eteläsuuntaisen koeojan molemmissa päissä oli samantyyppistä kiveystä. Kiveykset koostuivat harmaakivistä, joista suurimmat olivat yli puolimetrisiä ja pienimmät nyrkinkokoisia. Sideainetta ei ollut. Kivet olivat tiukasti kiinni tosissaan ja ruskeassa savensekaisessa hiekassa. Kiviä oli päällekkäin ainakin kolme kerrosta.

Pohjois- eteläsuuntaisen ojan kiveysten välinen alue kaivettiin puhtaaseen maahan saakka, jotta kulttuurikerrosten paksuus selviäisi. Vaikutti siltä, että puhtaan maan päällä olisi vain yksi rakennekerros.

Koeojien perusteella on mahdoton päätellä kiveysten funktiota. Kyseessä saattavat olla puistoon liittyvät rakenteet. Toisaalta eteläisemmästä kiveyksestä löytyi 1800-luvun ensivuosiin sijoittuva raha (Aleksanteri I 1801–1825). On siis mahdollista, että koeojissa paljastui Åsmusin tonttiin kuuluneiden rakennusten kivijalkoja.

Koeojan 2 lähiympäristöön tehtiin lapiolla kolme kontrollikuoppaa. Kahdesta koekuopasta tuli esille kiveystä.

Kuva 2: Koekuopasta 11 esiin tullut kiveys.

Koeoja 3

Kartanonpuiston ulkoreunalle itään kaivettiin koneellisesti kymmenen metriä pitkä ja metrin leveä koeoja. Koeoja täyttyi saman tien pohjavedellä. Koeojaa ei voitu dokumentoida sortumavaaran vuoksi.

Kuva 3: Vedellä täytynyt koeoja 3

Tutkimusalueen kaakkoisosa

Koelue 4

Tutkimusalueen kaakkoisosaan Uimarannantien reunalla olevalle terassille määritettiin 10 x 5 metriä laaja koekaivausalue. Alueelta poistettiin ensin koneellisesti turve ja pintamaa, minkä jälkeen suoritettiin puhdistus lapion ja lastoin. Alueen koilliskulmaan tehtiin puhtaaseen maahan saakka jatkunut koekuoppa, jolla pyrittiin samaan tietoa kerrospaksuuksista.

Kuva 4: Koekaivausalue 4:n länsipäästä esille tullut mahdollinen rakennuksen pohja.

Koelueen länsipäädystä tuli esille noin 5 x 5 metriä laaja alue tummaa likaista maata ja kiviä. Kyseessä on mahdollisesti rakennuksen pohja. Paikalle on tehty uudempia kuoppia, mm. viina-/ lääkepullokatkko.

Rakennusta ei kyetty ajoittamaan koekaivausten aikana, sillä tutkimuksia ei jatkettu puhdistuksen jälkeen. Pintamaan löytöjen perusteella rakennuksen aikahaarukka sijoittuu 1700-luvulta 1900-luvulle. Koillisen koekuopan perusteella puhtaan pohjamaan päällä on vain yksi rakennekerros.

Koealue 5

Tutkimusalueen kaakkoisnurkkaan kaivettiin lapiolla ja lastoilla 2 x 3 metriä laaja koealue. Esille tuli laattalattia. Muutamassa laatassa oli Pukkilan leima. Kyseessä on siis vielä 1900-luvulla käytössä olleen rakennuksen pohja. Kyseinen rakennus ei näy käytettävissä olleissa kartoissa. Markku Heikkiseltä saadun suullisen tiedonannon mukaan rakennuksesta on olemassa valokuva.

Kuva 5: Laattalattiaa.

Kaivausalueen itäosa*Koeoja 6*

Itä-länsisuuntainen 10 metriä pitkä ja metrin leveä koeoja oli täysin löydötön.

Koekaivausalue 7

Kuva 6: Rakennuksen pohjat lännestä kuvattuna.

Tutkimusalueen itäosassa olleelta terassilta poistettiin koneellisesti turpeet ja pintamaat 100 m² laajalta alueelta. Lapion ja lastoin suoritetun puhdistuksen jälkeen esille tuli kaksi vierekkäistä lounais-koillissuuntaista rakennusta. Näkyvissä oli rakennusten perustukset ja lattianalaiset kiveykset. Uuneista ei havaittu merkkejä. Kumpikaan rakennus ei näkynyt maanpinnalle.

Rakennuksen pohjat koostuivat luonnonkivistä ja lohkokivistä. Kivet olivat tiukasti kiinni maassa (tumma likainen hiekka/multa) ja toisissaan. Isompien kivien halkaisijat yli 0,5 metriä. Pienimmät kivet olivat nyrkin tai sormenpäänkokoisia. Kiveyksessä oli kiinni muutamia tiiliä. Muutamassa kiveen oli lohkottu paalunpaikka. Kiviä oli päällekkäin useita kertoja.

Koekaivausten aikana ei kyetty ajoittamaan rakennuksia, sillä tutkimuksia ei jatkettu puhdistuksen jälkeen. Pintamaan löytöjen perusteella rakennuksen aikahaarukka sijoittuu 1700-luvulta 1900-luvulle. Kaakkoon tehdyn koekuopan perusteella puhtaan pohjamaan päällä on vain yksi rakennekerros.

Koeoja 8

Tutkimusalueen pohjoisosaan tehtiin 10 metriä pitkä ja metrin leveä itä-länsisuuntainen koeoja. Koeojan itäpäässä oli näkyvissä kolme metrin matkalla luonnonkivistä ja lohkokivistä koostunut rakennuksen pohja. Kaivausta ei jatkettu puhdistuksen jälkeen. Pintamaan löytöjen perusteella rakennuksen aikahaarukka sijoittuu 1700-luvulta 1900-luvulle.

Koekaivausalueen 7 ja koekuoppa 8:n ympäristöön avattiin kolme kontrollikoekuoppaa. Koekuopasta 10 tuli esille epämääräistä kiveystä ja runsaasti punasavikeramiikkaa (1800-lukua?). Pienen kaivausalueen vuoksi kiveyksen funktio jäi avoimeksi.

Tulokset

Staffansbyn koekaivausten perusteella tonteilla 39052/2-3 on runsaasti jatkotutkimuksia vaativia rakenteita. Vaikuttaa siltä, että puhtaan maan päällä on ainoastaan yksi rakennekerros. Esinelöytöjä saatiin talteen vähän, vaikka tontilla on takanaan pitkä käyttöhistoria.

Espoossa, sunnuntaina, 18. toukokuuta 2008

V.-P. Suhonen